

УДК 81'255.2:6(043.3)

ББК Ш143.21-77

## ВІДТВОРЕННЯ АНГЛОМОВНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЛЕКСИКИ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ (на матеріалі документів НАТО)

КОВТУН О.В.

*Національний авіаційний університет*

У статті здійснено комплексний аналіз способів відтворення англomовної військової лексики українською мовою на матеріалі документів НАТО. Досліджено сутнісні характеристики англomовних текстів військово-політичного дискурсу НАТО, з'ясовано лексичні особливості їх перекладу українською мовою. Визначено способи відтворення сучасної англomовної військової лексики (одно- і багатокомпонентних термінів, аббревіатур і скорочень, термінологічних стійких сполучень, неологізмів) українською мовою, з-поміж яких: переклад лексичним еквівалентом, трансформаційний переклад, транскрипція / транслітерація, описовий переклад, калькування та ін. Труднощі відтворення військової лексики в документах НАТО пов'язані з необхідністю врахування прагматичних аспектів перекладу.

**Ключові слова:** відтворення, військова лексика, документ НАТО, способи перекладу.

The paper provides comprehensive analysis of rendering the English language military vocabulary into Ukrainian on the material of NATO documents. Essential characteristics of the military-political discourse of the English language NATO texts are determined, lexical features of their translation into Ukrainian are revealed. The research concludes that main methods of rendering contemporary English military vocabulary (single- and multi-component terminology, abbreviations and shortenings, set terminological units, neologisms) into Ukrainian are as follows: lexical equivalent translation, transformation translation borrowing (transcription / transliteration), descriptive translation, loan translation and others. The difficulties in rendering military vocabulary of NATO documents are related with pragmatic aspects of translation.

**Key words:** rendering, military vocabulary, NATO documents, methods of translation.

Сучасна політична ситуація в Україні вимагає посиленої уваги до різноманітних аспектів перекладу документів, що мають за мету підтримку миру та безпеки, економічних та інформаційних аспектів оборони нашої держави. Тісна співпраця України з Північноатлантичним альянсом (далі – НАТО) зумовлює необхідність чіткої, прозорої і точної комунікації між Україною та найбільшим і найпотужнішим світовим військово-політичним утворенням. Актуальність досліджень перекладів офіційних документів НАТО українською мовою викликана реальною потребою у всебічному перекладознавчому аналізі текстів згаданої документації з метою виявлення закономірностей, специфіки та основних труднощів перекладу для подальшого вироблення ефективних перекладацьких стратегій. На особливу увагу заслуговує аналіз лексичної складової текстів означеного типу, оскільки лексичний компонент є найбільш динамічним і рухливим у сучасному військово-політичному дискурсі, відтак, із його відтворенням пов'язані значні труднощі в роботі перекладачів офіційних документів організації Північноатлантичного договору.

Упродовж останніх десятиріч вітчизняні військові фахівці і лінгвісти долучилися до розв'язання проблем лінгвістичної взаємосумісності України з країнами Північноатлантичного альянсу. Зокрема, було досліджено сучасний американський сленг як проблему перекладу (В. Балабін), військову лексику англійської мови ХХ – початку ХХІ століття (Д. Василенко),

англо-українські відповідники в галузі міжнародної боротьби з тероризмом (В. Зацний), проблеми розвитку військового перекладу в Україні (В. Петрухін) та ін. Незважаючи на безперечну практичну цінність, ці роботи не можуть повною мірою заповнити прогалини в теоретичному обґрунтуванні перекладів офіційних документів НАТО, що спричинює одночасне функціонування кількох термінів на позначення одного поняття, неточності в номінації. А це гальмує активізацію процесу стандартизації української військово-політичної термінології.

Метою статті є аналіз способів відтворення англійської військової лексики українською мовою на матеріалі документів НАТО.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- виявити сутнісні характеристики текстів військово-політичного дискурсу НАТО;
- схарактеризувати лексичні особливості перекладу офіційних документів НАТО;
- визначити адекватні способи відтворення сучасної англійської військової лексики українською мовою на матеріалі офіційних текстів НАТО.

Сутнісні характеристики офіційних документів НАТО. Організація Північноатлантичного договору, – НАТО, або Північноатлантичний альянс, – міжнародна політично-військова організація, створена 1949 року. Головним принципом організації є система колективної оборони, тобто спільних організованих дій всіх її членів у відповідь на атаку ззовні. НАТО народилася внаслідок нездатності ООН того часу забезпечити мир у світі (СРСР накладав вето на більшість постанов Ради безпеки цієї організації). Діяльність НАТО зосереджена на таких напрямках: здійснення миротворчих операцій із метою врегулювання конфліктів і забезпечення постконфліктного будівництва; боротьба з міжнародним тероризмом, поширенням зброї масового знищення, нелегальним обігом наркотичних речовин, торгівлею людьми, незаконним відмиванням грошей; впровадження міжнародних освітніх і наукових програм; сприяння демократичному розвитку країн, забезпеченню дотримання основоположних прав людини, боротьбі з корупцією [2].

Аналіз напрямів діяльності Північноатлантичного альянсу свідчить, що поряд із військовою співпрацею організація приділяє значну увагу проблемам “м’якої” безпеки. За шістьдесят п’ять років існування в межах Північноатлантичного альянсу була створена ціла мережа структур, покликаних сприяти розв’язанню міжнародних проблем у політичній, економічній, екологічній, соціальній, правозахисній і культурній галузях. Невійськові органи альянсу сформувалися в загальному вигляді ще до початку 70-х років, що дозволило президенту США Р. Ніксону заявити на ювілейній сесії НАТО 1969 року про наявність “трьох вимірів НАТО: військового, політичного та соціального” [цит. за пр.: 3].

Аналіз паперових і електронних ресурсів НАТО (які є фактичним матеріалом дослідження) дозволив дійти висновку про доцільність аналізу таких основних дискурсів НАТО, що відображають основні вектори діяльності цієї організації: формальний військовий дискурс (пов’язаний із реалізацією військової складової діяльності альянсу); миротворчий дискурс (пов’язаний зі здійсненням миротворчих операцій); військово-інформаційний дискурс (пов’язаний із реалізацією гуманітарних програм організації). Саме з цими дискурсами пов’язана лексична складова сучасних документів НАТО.

Лексичні особливості перекладу офіційних документів НАТО. Військову лексику прийнято поділяти на три основні групи: військову термінологію, що позначає поняття, безпосередньо пов’язані з військовою справою, збройними силами, способами ведення озброєної боротьби і т. ін.; військово-технічну термінологію, що охоплює науково-технічні терміни; і емоційно-забарвлену військову лексику (сленг), представлену словами і словосполученнями, що переважно вживаються в усному розмовному мовленні англійських військовослужбовців і є фактично стилістичними синонімами відповідних військових термінів. Адекватний переклад матеріалів НАТО значною мірою залежить від правильного перекладу термінів, оскільки ці лексичні одиниці несуть максимальне смислове навантаження.

Переклад військової термінології. Склад сучасної англійської військової і військово-технічної термінології не є сталим. Він безперервно змінюється за рахунок виходу слів з ужитку, зміни значень, безперервного поповнення новими термінами, наприклад, у зв'язку з реорганізацією видів збройних сил, виникненням нових зразків озброєння і бойової техніки, розробкою нових методів ведення війни і т. ін.

Як відомо, терміни виникають у результаті прагнення мови до максимально стислої і точної передачі інформації. Насиченість документів НАТО термінологією вимагає від перекладача не лише досконалого знання іноземної, але й відповідної української військової термінології та вміння правильно нею користуватися. Термін здебільшого відтворюється відповідним терміном мови перекладу, тому до таких перекладацьких прийомів, як застосування аналогів, синонімічної заміни, описового перекладу вдаються тоді, коли відповідник відсутній. Аналіз англійської військової термінології свідчить про її неоднорідність. Разом з однозначними термінами, що мають точні й чіткі семантичні межі, в ній наявні багатозначні терміни. Наприклад, термін *security* означає "охорону", "забезпечення", "бойове забезпечення", "контррозвідка"; а терміни *unit* і *command* мають понад десять значень. Багатозначність термінів ускладнює їх правильне розуміння і переклад, адекватність якого повністю залежить від контексту і ситуації.

З погляду складності розуміння і перекладу військові терміни поділяють на три групи:

1. Терміни, що позначають реалії іноземної дійсності, ідентичні реаліям української дійсності, напр.: *field hospital* – польовий госпіталь, *chief of staff* – начальник штабу. Розуміння і переклад термінів цієї групи не складає особливих труднощів. Можливі такі варіанти перекладу: а) як еквівалент використовується український термін, форма якого пов'язана з формою англійського терміна (так звані інтернаціональні терміни), напр.: *army* – армія, *division* – дивізія; б) як еквівалент використовується український термін, форма якого не пов'язана з формою англійського терміна, напр.: *rifle* – рушниця, *company* – рота; в) багатоконпонентний англійський термін перекладається українським терміном, компоненти якого збігаються за формою і значенням із відповідними компонентами англійського терміна, напр.: *antitank artillery* – протитанкова артилерія, *recoil brake* – гальмо відкоту; г) загальне значення багатоконпонентного англійського терміна повністю збігається зі значенням аналогічного українського терміна, але окремі його компоненти відрізняються від компонентів українського еквівалента, напр.: *field equipment* – похідне спорядження, *flame thrower* – вогнемет.

2. Терміни, що позначають реалії іноземної дійсності, відсутні в українській дійсності, проте мають загальноприйняті українські термінологічні еквіваленти, напр.: *Air National Guard* – національна гвардія ВПС, *Territorial Army* – територіальна армія. Адекватний переклад таких термінів досягається шляхом добору відповідних українських аналогів шляхом адекватної заміни, напр.: *fire base* – вогнева група, *classified information* – секретні відомості. Великого значення при перекладі термінів цієї групи набуває контекст, який дозволяє вивести загальне значення терміна зі значень його компонентів.

3. Терміни, що позначають реалії іноземної дійсності, відсутні в українській дійсності і не мають загальноприйнятих українських термінологічних еквівалентів, напр.: *alert hangar* – ангар вильоту по тривозі. Такі терміни складні для перекладу, оскільки їх правильне відтворення не може бути здійснене без ретельного, подекуди навіть етимологічного аналізу компонентів.

Переклад цієї групи термінів досягається за допомогою: а) опису значення англійського терміна, напр.: *attack problem* – тактичне завдання з ведення наступального бою, *field study* – вивчення досвіду військ; б) дослівного перекладу, напр.: *general staff* – загальний штаб, *first lieutenant* – перший лейтенант; в) часткової або повної транслітерації, напр.: *master sergeant* – майстер-сержант; г) транслітерації і дослівного перекладу, напр.: *chief master sergeant* – головний майстер-сержант, *Texas tower* – техаська вишка; д) транскрибування, напр.: *ensign* – енсин, *captain* – кэптен; е) транскрибування і перекладу, напр.: *warrant officer* – уорент-офіцер. Основні

помилки у відтворенні таких термінів пов'язані з прагненнями перекладача знайти буквальный відповідник іноземного терміна в українських статутах (у цих випадках стирається специфіка реалій іноземної армії); з неправильним віднесенням терміна до однієї із вище зазначених груп і вибором неадекватного способу перекладу; з дослівним перекладом, коли англійський термін або його компоненти за формою аналогічні українському терміну, але мають інше значення.

У процесі перекладу необхідно враховувати реальне значення терміна в конкретному оточенні, в певному контексті. Наприклад, термін *battalion* означає батальйон у піхоті, але *division* в артилерії; термін *section* у збройних силах США означає секція в підрозділах важкої зброї піхоти, в артилерії – знаряддя, а в збройних силах Великобританії – відділення в піхоті, звід в артилерії. Слід також зважати на можливе порушення значення терміна під час використання множини. Наприклад, *defense* означає оборона, а *defenses* – оборонні споруди; *store* – запас, склад, магазин, а *stores* – майно, вантажі, матеріальні засоби.

У сучасному вітчизняному перекладознавстві виокремлюють такі способи відтворення термінів: добір лексичного еквівалента, безперекладне запозичення (транскрипція / транслітерація), калькування, трансформаційний переклад, описовий переклад / інтерпретація.

Головним способом відтворення термінів офіційних документів НАТО є переклад за допомогою **лексичного еквівалента**. Еквівалент – постійний лексичний відповідник, який точно збігається зі значенням слова. Терміни, які мають еквіваленти в рідній мові, служать опорними пунктами в тексті, від них залежить розкриття значення інших слів. Нведемо приклад з документів НАТО: *It consists of the Land Forces Command, Western and Southern Operational Commands, Territorial Command "North", Army Corps, brigades, regiments, technical and logistical support units* [12, p. 88]. – Структура СВ складається з Командування, Західного та Південного оперативного командувань, **армійських корпусів, бригад, полків та частин матеріально-технічного забезпечення** [7, с. 93].

Трансформаційний переклад може охоплювати низку трансформацій. Одна з них – **додавання**, що полягає в уточненні іншомовного терміна і його конкретизації. Наведемо приклад: *In light of the realistic timeframes to Ukraine's accession to NATO under current economic and political conditions, it could be helpful to develop a political compromise that ensures proper implementation of ANP actions, while removing the NATO issues from presidential campaign, via a politically-agreed moratorium postponing through 2014 any referendum on Ukraine's accession to NATO* [12, p. 20]. – Реально оцінюючи передумови та перспективи вступу України до НАТО за сучасних економічних і політичних умов, ініціювати досягнення політичного компромісу стосовно належного виконання заходів РНП, невикористання питання НАТО під час виборів, мораторію на проведення референдуму з питання вступу до НАТО, **з одного боку, і будь-які дії з форсування вступу України до НАТО до 2014 р. з іншого** [7, с. 21]. Застосування трансформації додавання в перекладах пов'язане здебільшого з дотриманням норм слововживання в українській мові, проте в окремих випадках, як це бачимо з прикладу, додавання зазнає ціле речення, що вжите з метою тлумачення інформації українському реципієнтові тексту.

Поряд із трансформацією додавання спостерігаємо застосування в перекладах документів НАТО протилежної трансформації – **вилучення**. Наприклад: *The NATO-Ukraine partnership is a crucial factor for Ukraine's future as a contributor to European security* [12, p. 20]. – Партнерство Україна-НАТО є чинником становлення України як контрибутора європейської безпеки [7, с. 21].

Прикладом застосування **функціональної заміни** у відтворенні термінів може слугувати такий фрагмент документа НАТО, де здійснена заміна надає українському перекладу чіткішого тлумачення описуваної ситуації: *In the current financial situation, concentrate resources on preserving the human potential in key professions, in order to facilitate renewed full combat training when the necessary funding becomes available* [12, p. 20]. – В умовах фінансової кризи **зосередити зусилля на збереженні ядра кадрового потенціалу за ключовими спеціальностями, що дозволить розгорнути повноцінну бойову підготовку за умови відновлення належного фінансування** [7, с. 21].

**Генералізація** – процес, за якого одиниця конкретного контекстологічного змісту передається в мові перекладу одиницею більш широкого змісту. Наприклад: *The greatest reductions have been at the third tier or component level, where 13 headquarters have been reduced to only six* [13]. – *Найбільше скорочення торкнулося третього рівня, або рівня військових підрозділів, під час якого 13 штабних елементів було скорочено до шести* [10]. У цьому прикладі спостерігаємо відтворення слова *headquarters*, що має такі словникові відповідники: 1) штаб; штаб-квартира; орган управління; 2) головне управління, центр, словосполученням із більш загальним значенням *штабний елемент*.

У перекладах документів НАТО вдаються до **описового перекладу**, як-от: *The conflict has caused a humanitarian crisis that has led to the killing of tens of thousands and the displacement of millions* [16]. – *Конфлікт спричинив гуманітарну кризу, внаслідок якої загинули десятки тисяч осіб та мільйони стали безпритульними* [11].

Аналіз досліджуваного матеріалу дозволив відзначити приклади відтворення термінів за допомогою **транскрибування**, наприклад: *The NATO-Ukraine partnership is a crucial factor for Ukraine's future as a contributor to European security* [12, p. 20]. – *Партнерство Україна-НАТО є чинником становлення України як контрибутора європейської безпеки* [7, с. 21].

При відтворенні термінології офіційних документів НАТО доцільно дотримуватися рекомендацій, розроблених українським перекладознавцем Т. Кияком, з-поміж них: 1) у перекладі повинні використовуватися терміни, затверджені відповідними державними стандартами; 2) перекладач повинен урахувати, до якої області науки й техніки належить термін, що перекладається; 3) якщо в тексті оригіналу трапляється термін, не зафіксований у науково-технічних словниках, перекладач має сам дібрати перекладний еквівалент, використовуючи довідкову літературу, консультацію з фахівцем; у крайньому випадку термін можна перекласти описовим шляхом; 4) у тексті перекладу потрібно уникати синонімічного використання термінологічних одиниць; всі терміни, символи, скорочення мають бути уніфіковані; 5) якщо в тексті оригіналу знайдена смислова помилка, пов'язана з написанням терміна, перекладач зобов'язаний дати відповідний до оригіналу переклад, а у виносці вказати на помилку й навести правильний варіант; 6) чужі для мови перекладу терміни повинні залишатися в перекладі й записуватися в дужках; 7) назви латиною не перекладаються й залишаються в первісному вигляді; 8) не допускається довільне скорочення термінів; 9) номенклатури залишаються в оригіналі; 10) одиниці фізичних величин, спеціальні знаки мають відповідати технічним стандартам [4].

**Способи відтворення скорочень.** Визначальною рисою офіційних документів НАТО на лексичному рівні є активне вживання скорочень. Скорочення залежно від виду комунікації і реалізації їх у мовленні діляться на графічні та лексичні. Графічні скорочення застосовуються лише в писемному мовленні й реалізуються в усному мовленні повною формою: *FA – Field Artillery*. Лексичні скорочення охоплюють усічення (напр., *sub – submarine*), складноскорочені слова (напр., *radome = rada + dome*) і абрєвіатури. Абрєвіатури поділяються на звуко-буквені абрєвіатури та акроніми. Звуко-буквені абрєвіатури є лексичними одиницями і реалізуються в усному мовленні алфавітним найменуванням букв, напр.: *MG ['em'dzi:] – machine gun; MP ['em'pi:] – military police*. Акроніми є лексичними одиницями, що реалізуються в усному мовленні відповідно до норм вимови, прийнятої для звичайних слів, напр.: *FEBA ['fi:'ba:] – Forward Edge of the Battle Area, ROAD [rou]d – Reorganized Objective Army Division*. Переклад звуко-буквених абрєвіатур та акронімів пов'язаний зі значними труднощами. Ці труднощі зумовлюються ще й тим, що абрєвіації підлягають майже всі частини мови, наприклад: іменники (*Co – company*), прикметники (*prim – primary*), дієслова (*atch – attach*), прислівники (*SW – southwest*), прийменники (*w/o – without*). Скорочуватися можуть як однокомпонентні, так і багатокомпонентні терміни. Окремі скорочення мають десятки зареєстрованих значень. Наприклад, скорочення “A” має 60 різних значень в англійській мові, “B” – 42, “CA” – 17 і т. ін. Крім того, існують незареєстровані та неофіційні значення цих скорочень.

Основним способом відтворення скорочень є переклад словниковим відповідником. Проте жоден словник не може містити всіх скорочень, які зустрічаються у матеріалах такого змісту. Зазначене зумовлює необхідність оволодіння основними способами і прийомами перекладу скорочень. Насамперед необхідно ретельно вивчити контекст, з якого слід спробувати визначити загальне значення скорочення. Інколи його перше вживання в тексті може супроводжуватися розшифровкою. Також слід провести ретельний аналіз структури скорочення і розшифрувати його компоненти. Відтворення скорочень українською мовою може здійснюватися такими способами.

1. Повне запозичення англійського скорочення в латинських літерах. Цей спосіб здебільшого застосовується у відтворенні номенклатурних позначень, наприклад: *Allied Command Operations at **Supreme Headquarters Allied Powers Europe (SHAPE)**, near Mons, Belgium, is responsible for all Alliance operations* [13]. – *Командування ОЗС НАТО з питань операцій розташовано у штабі **Верховного головнокомандувача ОЗС НАТО в Європі (SHAPE)**, поблизу міста Монс, Бельгія, та відповідає за проведення усіх операцій Альянсу* [10].

2. Транслітерація. Прикладом може слугувати скорочення *NATO: After the end of the Cold War, the issue of the necessity of **NATO** arose, since the military union was established to deal with the common threat posed by the USSR* [12, p. 47]. – *Після завершення холодної війни постало питання доцільності подальшого існування **НАТО** як воєнного союзу, створеного для протидії спільній загрозі, що походила з СРСР* [7, с. 49].

3. Транскрибування, як-от: *These include the United Nations, the European Union, the Organization for Security and Co-operation in Europe, as well as other institutions such as **EUROCONTROL** and the International Committee of the Red Cross* [16]. – *Це такі структури, як Організація Об'єднаних Націй, Європейський союз, Організація з безпеки та співробітництва в Європі, а також інші установи, такі як **ЄВРОКОНТРОЛЬ** та Міжнародний комітет Червоного хреста* [11].

4. Переклад повної форми, наприклад: *This information is then reported to both **CC-MAR Naples** and the **NATO Shipping Centre** in Northwood, England* [14]. – *Отримані дані передаються **Командуванню об'єднаних військово-морських сил НАТО в Південній Європі** та **Центру судноплавства (НАТО)** у Нортвуді, Англія* [8].

5. Переклад і транскрибування, наприклад: *NATO peacekeepers arrived in Bosnia and Herzegovina in December 1995 under the **Implementation Force (IFOR)**. IFOR was succeeded by the **Stabilisation Force (SFOR)*** [16]. – *Миротворці НАТО прибули до Боснії та Герцеговини у грудні 1995 року в рамках **Сил імплементації (ІФОР)**. Згодом, ІФОР були замінені на **Сили стабілізації (СФОР)*** [11].

6. Переклад повної форми і створення на її основі українського скорочення, наприклад: *The tools of such cooperation include the **Euro-Atlantic Partnership Council (EAPC)**, **Partnership for Peace (PfP)** and the **Mediterranean Dialogue*** [12, p. 47]. – *Інструментами такої співпраці є **Рада євроатлантичного партнерства (РЄАП)**, програми “**Партнерство заради миру**” (**ПЗМ**), “**Середземноморський діалог**”* [7, с. 49].

Способи перекладу багатокомпонентних термінів. Структурно-семантичний аналіз англомовних військових лексичних одиниць ХХ – початку ХХІ століття свідчить про те, що більшість із них побудовані шляхом словоскладання. За спостереженнями Д. Василенко, 57% військових термінів є композитами або багатокомпонентними термінами [1, с. 75]. Наведемо найбільш характерні способи перекладу багатокомпонентних військових термінів офіційних документів НАТО українською мовою.

1. За допомогою аналогічної препозитивної атрибутивної групи, наприклад: *Ensure effective **inter-agency coordination** and coordination with parliamentary political forces* [12, p. 20]. – *Заснувати ефективні механізми **міжвідомчої координації** та консультацій з парламентськими політичними силами* [7, с. 21].

2. Шляхом перестановки компонентів, як-от: *It is necessary to initiate a wide public discussion focused on **security and defence policy** based on Euro-Atlantic principles and the solidarity of the democratic security, independent of the official **membership status*** [12, p. 20]. – Ініціювати широку публічну дискусію з метою роз'яснення суті **політики безпеки та оборони**, що базується на принципах солідарності євроатлантичної демократичної спільноти, незалежно від формального **статусу членства** [7, с. 21].

3. Шляхом описового перекладу, наприклад: *The changing military-political situation in Europe, resulting from the second wave of NATO enlargement and its international transformation, brought Ukraine into a new reality where its neutral status **no longer provided for the security of the state*** [12, p. 86]. – Зміна воєнно-політичної обстановки в Європі, яка відбулася у результаті другої хвилі розширення НАТО та його внутрішньої трансформації, поставила Україну в нові реалії, за яких позаблоковий статус **почав втрачати своє продуктивне значення в сенсі обороноздатності країни** [7, с. 86].

4. За допомогою калькування, наприклад: *Consider alternative types of forces and methods for their use to address the **'security deficit'** that could occur during the transitional period of integration into NATO* [12, p. 20]. – Розглянути альтернативні варіанти моделі збройних сил та методів їх застосування з метою мінімізації **"дефіциту безпеки"** на перехідному етапі інтеграції в НАТО [7, с. 21].

5. Із застосуванням функціональної заміни, наприклад: *It has appealed to **global partners** to help it tackle the **global threats** that have emerged since the turn of the century* [16]. – Вона звернулася до **країн світу** із пропозицією спільно боротися із **загрозами сьогодення**, що постали на зламі століть [11].

Зазначені способи є основними під час перекладу багатокомпонентних термінів. Остаточний вибір того або іншого способу залежить у кожному конкретному випадку від лексичного наповнення багатокомпонентної групи і від інформаційного навантаження всього контексту. У цьому зв'язку слід здійснювати ретельний семантико-синтаксичний аналіз багатокомпонентного терміна, оскільки смислова межа всередині терміна може проходити в різних місцях, і один і той самий термін залежно від цього перекладатиметься по-різному.

Науковці рекомендують таку послідовність проведення семантико-синтаксичного аналізу під час перекладу багатокомпонентних термінів: 1) перекласти ключове слово, яким, зазвичай, є останнє слово термінологічного ряду; 2) проаналізувати смислові зв'язки всередині всього ряду між компонентами і виділити смислові групи (аналіз ведеться від першого слова зліва направо); 3) встановити зв'язки між виділеними смисловими групами і здійснити переклад усього термінологічного ряду, починаючи з ключового слова послідовно справа наліво; 4) здійснити стилістичний аналіз і відредагувати переклад [5, с. 21].

Особливості перекладу термінологічних стійких сполучень. У військових матеріалах можна виділити особливу групу термінологічних стійких сполучень. До них належать:

1. Змінно-стійкі сполучення, які у військових матеріалах через вимоги точності та ясності, унеможливлення різнотлумачення інформації, що передається, стають стійкими, наприклад: *to hold a position* – утримувати позицію, *to hold the enemy in position* – сковувати супротивника. Підтвердимо прикладами з досліджуваного матеріалу: *NATO has no desire **to take on missions** that other institutions and countries can handle successfully* [15]. – НАТО не має жодного бажання **братися за місії**, які успішно можуть виконати інші організації і країни [9].

2. Військові афоризми, прислів'я і приказки, наприклад: *be in a jam* – бути в складній ситуації, *on the carpet* – догана, *roll out the red carpet* – влаштувати особливий прийом комусь, *mudcrusher* – піхотинець, *have sand in one's hair* – мати досвід дії в пустелі, *good beginning is half a battle* – хороший початок – половина перемоги. Наведемо інші приклади: *The Cold War rivalry that once stirred fears of **nuclear Armageddon** has long since disappeared* [15]. – Протистояння часів холодної війни, яке свого часу викликало страх **ядерного Армагедону**, давно пішло в історію [9].

3. Кодовані стійкі сполучення, що виникли в результаті здійснення таємного управління військами. Наприклад: *no joy* – мета не виявлена, *my feet are dry* – лечу над сушею, *mayday* – сигнал про допомогу.

4. Команди. Наприклад: *Eyes LEFT!* – Рівняння НА-ЛІВО!; *Arms, PORT!* – Зброя на ГРУДИ!; *Right, FACE!* – Напра-ВО!

Як бачимо з наведених прикладів, переклад військових стійких сполучень становить значні труднощі. Якщо сполучення першої і частково другої груп подекуди можна перекласти, виводячи загальне значення зі значення складових компонентів і контексту, то сполучення другої, третьої і четвертої груп так перекласти не можна, необхідно шукати відповідники.

Переклад неологізмів. У таких динамічних сферах, як військова і миротворча діяльність, постійно з'являються інновації: лексичні новотвори, семантичні неологізми, реанімовані архаїзми, перифрази, крилаті вислови, запозичення з інших мов. Поповнення словникового складу англійської мови співвідноситься з прагматичними потребами світової спільноти. На погляд О. Чередниченка, українська мова як офіційна мова європейської держави не може не реагувати відповідним чином, збагачуючи власний словниковий склад прагматично-забарвленими неологізмами для номінації нових понять і явищ, які раніше не фіксувалися українською мовою. Запозичення використовуються для розв'язання проблеми дефіциту номінативних ресурсів, який відчуває будь-яка мова у процесі свого історичного розвитку [6, с. 7].

Спостереження за фактичним матеріалом дозволяють дійти висновків, що в переважній більшості випадків нові терміни в документах НАТО відтворюються українською мовою шляхом калькування, описового перекладу, транскодування, транслітерації та ін. Наприклад: *national actor* – “національний актор” (оказіональне вживання), правильний національно-специфічний відповідник – “суб’єкт державної політики”; *contributor* – “контрибутор” (з оказіонального вживання переходить в узус), правильно – “країна, що надає сили та засоби” (описовий переклад); *eventual neutrality* – “евентуальний нейтралітет”, правильно – “нейтралітет під час конфронтації” (описовий переклад); *gray zone* – “сіра зона” (буквальний переклад, термін загальноприйнятий); *drive-by shooting* – обстріл з транспортного засобу (т/з) на ходу (описовий переклад).

Висновки. Аналіз лексичного компонента офіційних документів НАТО засвідчив наявність у них значної кількості військових лексичних елементів (одно- і багатокomпонентних термінів, аббревіатур і скорочень, термінологічних стійких сполучень, неологізмів). Основними способами відтворення військової лексики англomовних документів НАТО українською мовою є: переклад лексичним еквівалентом, трансформаційний переклад, безперекладне запозичення (транскрипція / транслітерація), описовий переклад, калькування та ін. Труднощі відтворення військової лексики в документах НАТО пов’язані з необхідністю врахування прагматичних аспектів перекладу.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Василенко Д.В. Військова лексика англійської мови ХХ – початку ХХІ століття / Дмитро Володимирович Василенко. – Горлівка : Вид-во ГДПІМ, 2009. – 220 с.
2. Все про НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukraine-nato.gov.ua/nato/ua/736.htm>
3. Качалова Т. Невоенная проблематика в деятельности НАТО / Т. Качалова // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – № 3. – С.130–134.
4. Кияк Т.Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/1545/1/84.pdf>
5. Нелюбин Л.Л. Учебник военного перевода. Английский язык. Общий курс / Л.Л. Нелюбин, А.А. Дормидонтов, А.А. Васильченко. – М. : Изд-во МО СССР, 1981. – 379 с.
6. Чередниченко О.І. Про мову і переклад / Олександр Іванович Чередниченко. – К. : Либідь, 2007. – 248 с.



#### ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. Альманах урядування в секторі безпеки України 2010. – Женева-Київ : Женевський центр демократичного контролю над збройними силами, 2010. – 218 с.
8. Боротьба з тероризмом на морі [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.nato.int/docu/briefing/terrorism\\_at\\_sea2006/terrorism\\_at\\_sea2006-ukr.pdf](http://www.nato.int/docu/briefing/terrorism_at_sea2006/terrorism_at_sea2006-ukr.pdf)
9. НАТО 2020 : упевненість у безпеці, динамічні підходи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.nato.int/strategic-concept/expertsreport\\_ukr.pdf](http://www.nato.int/strategic-concept/expertsreport_ukr.pdf)
10. Нова структура командування трансформованого Альянсу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nato.int/docu/briefing/nms/nms-u.pdf>
11. Разом заради безпеки : Знайомство з НАТО [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.nato.int/ebookshop/introduction\\_to\\_nato/nato\\_security\\_uk.pdf](http://www.nato.int/ebookshop/introduction_to_nato/nato_security_uk.pdf)
12. Almanac on Security sector governance in Ukraine 2010. – Geneva : Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces, 2010. – 220 p.
13. A new command structure for a transformed Alliance [Electronic resource]. – Mode of Access : <http://www.nato.int/docu/briefing/nms/nms-e.pdf>
14. Combating terrorism at sea [Electronic resource]. – Mode of Access : [http://www.nato.int/ebookshop/briefing/active\\_endeavour/active\\_endeavour2008-e.pdf](http://www.nato.int/ebookshop/briefing/active_endeavour/active_endeavour2008-e.pdf)
15. NATO 2020: assured security; dynamic engagement [Electronic resource]. – Mode of Access : <http://www.nato.int/strategic-concept/expertsreport.pdf>
16. Together for security: An introduction to NATO [Electronic resource]. – Mode of Access : [http://www.nato.int/ebookshop/introduction\\_to\\_nato/nato\\_security\\_en.pdf](http://www.nato.int/ebookshop/introduction_to_nato/nato_security_en.pdf)

*Дата надходження до редакції 26.11.2014*